

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE / *CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE*

PEDAGOGICKÁ FAKULTA / *FACULTY OF EDUCATION*

KATEDRA VÝTVARNÉ VÝCHOVY / *DEPARTMENT OF ART*

PROMĚNY KRAJINY

METAMORPHOSIS OF LANDSCAPE

Závěrečná práce bakalářského studia

Hana Fröhlichová
Branická 36, Praha 4, 147 00

3. ročník, Specializace v pedagogice: Pedagogika – Výtvarná výchova
3rd Year, Specialism in Pedagogy: Pedagogy – Art
Červen 2010/July 2010

Vedoucí bakalářské práce/Head of the Bachelor Thesis:
PhDr. Jan Šmíd, PhD.
Konzultant/Tutor:
Mgr.A. Michal Sedlák

PRAHA/PRAGUE 2010

Místopřísežné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze za odborného dohledu vedoucího bakalářské práce PhDr. Jana Šmída, PhD.

Dále také prohlašuji, že veškeré zdroje, ze kterých jsem čerpala, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

.....

V Praze dne 9.4.2010

Hana Fröhlichová

Poděkování:

Za cenné rady a náměty děkuji vedoucímu mé závěrečné bakalářské práce PhDr. Janu Šmídovi, PhD.

Ak. mal. Haně Brožové za umožnění práce s dětmi při hodinách výtvarné výchovy a pedagogickou pomoc.

Anotace

Fröhlichová, Hana: **Proměny krajiny**

/Bakalářská práce / Praha 2010 – Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy, 48 s.

zaměření práce: teoretická studie s výtvarným projektem

předmět: proměny krajiny způsobené lidskou činností, proměny krajiny uvnitř lidské mysli

cíl: poukázat na příčiny vedoucí k změnám v krajině a jejich důsledky

přínos, poznatky: názory různých autorů na úlohu krajiny v lidském životě, pokus o adekvátní vysvětlení dětem, výtvarné zpracování tématu, vedení hodiny v praxi

klíčová slova: fenomén krajina, genius loci, lidská činnost, vědomí, podvědomí

Annotation

Fröhlichová, Hana: **Metamorphosis of landscape**

/Graduation Thesis/ Prague 2009 – Charles University in Prague, Faculty of Education, Department of Art, 48 p.

work sight: theoretical study with an art project

subject: metamorphosis of landscape caused by human activity, metamorphosis of landscape inside human mind

aim: opinions of other authors on the task of landscape in human life, try to explain this cause to children, art processing of this problem, leading a lesson in school

contribution, knowledge: pointing out reasons leading to metamorphosis in landscape and its consequences

key words: phenomenon of landscape, genius loci, human activity, consciousness, subconscious

Obsah

Anotace.....	4
Obsah.....	7
1. Úvod	6
2. Teoretická část – proměny a podoby krajiny.....	7
2.1 Co je to krajina	7
2.1.1 Atributy, funkce, poselství.....	10
2.1.2 Krajinný ráz a genius loci.....	11
2.2 Změny a proměny v krajině.....	13
2.3 Přírodní a průmyslová krajina	14
2.3.1 Osídlení	15
2.3.2 Městská sídla a aglomerace	17
2.3.3 Venkovský prostor.....	19
2.3.4 Destruktivní a tvůrčí procesy	20
2.4 Lidé a krajina.....	21
2.4.1 Kultura a krajina.....	22
2.4.2 Estetické hodnocení	25
2.4.3 Podoby vztahů člověka a krajiny	28
3. Didaktická část	35
3.1 Reflexe	40
4. Praktická část	42
5. Závěr.....	44
Citovaná literatura	45
Použitá literatura	46
Seznam obrázků a tabulek	48

1. Úvod

V krajině člověk přichází na jiné myšlenky než v civilizovaném městě. Je zde sám se sebou, nemá kam utéct. Může tu přemýšlet o sobě samém, o svém životě, aby (ač leckdy nevědomky) meditoval. Krajina je to místo, kde se může sebereflektovat, uklidnit a zamyslet. Může být SÁM U SEBE. Nic ho neruší, jen přírodní živly, které se v něm odrážejí, a člověk zjišťuje, že je má všechny obsáhlé v sobě. Chceme-li či nikoliv jsme nedílnou součástí krajiny. Je v nás a my v ní.

Krajina člověka obklopuje již od narození, v dřívějších dobách se rodil v přímém kontaktu s ní. Do krajiny spadá mnoho jevů a předmětů, které člověka po celý zbytek života obklopují a ovlivňují, aniž by si to sám někdy uvědomil. Tento prostor pro život zkoumají různé vědy, ať už biologie, chemie či fyzika, ale i vědy humanitní jako například pedagogika, kterou krajina (prostředí) zajímá jako podmínka pro výchovu. Pedagogika však nezkoumá přírodní aspekty prostředí, ale obrací pozornost ke kulturním a sociálním aspektům.

Prostředí není tvořeno náhodnou sumou různých na sobě nezávislých činitelů, představuje složitě strukturovaný systém, který funguje na základě vnitřní organizace. Prostředí je otevřeným systémem, který reaguje na rozmanité podněty. Člověk svojí aktivitou upravuje vlivy prostředí, přetváří je, zároveň však sám vlivům prostředí podléhá.

Cílem této bakalářské práce je snaha přiblížit smysl krajiny v našich životech, ozřejmit její význam a úlohu, zachytit alespoň malou část toho, co pro nás znamená.

V didaktické části se snažím prací s krajinou dětem umožnit bližší pohled, vhled a pochopení tak důležité složky pro jejich vývoj a pochopení okolního světa. V krajině se odráží i lidský duch, proto pochopit (alespoň zkusit pochopit) krajinu je podle mého názoru pro naši další existenci lidstva velmi důležité.

V praktické části se práce zabývá vlastní tvorbou fotografií krajiny a jejich následnou konfrontací s cílem poukázat na její různorodost.

2. Teoretická část – proměny a podoby krajiny

Krajina je prostředím pro život člověka, které nese všudypřítomné stopy lidské činnosti. Je prostředím pro jeho život - obývání, obživu, rozptýlení a odpočinek.

Každé místo má unikátní krajinnou podobu. Tato podoba je konečným výsledkem společného působení mnoha faktorů, počínaje geologickými silami a konče lidským působením. Takto přetvářený prostor dává podobu našemu vnímání okolního světa. Krajina je spolutvůrcem našeho života a našeho já. I přesto, že u některých kultur je krajina stále posvátná, nic to nemění na skutečnosti, že ji ostatní kultury pomalu, ale jistě devastují. „Každý rok se odstraní čtyřicet miliard tun půdy (tedy sedm tun na osobu)“. (1) Některé části krajiny jsme přetvořili v moderní města, která ale odporují přirozenému životnímu koloběhu. Pohlcují obrovské množství přírodních zdrojů a tvoří pouze přehršle odpadu, nenavrací nic přírodě zpátky. Jako parazité závisejí na cizích zdrojích: místním vzduchu, neregionálních pramenech vody, globální energii a materiálech, kvůli kterým se vedou války.

„Co se týče proměn krajiny a našeho osidlování jí, porušili jsme dosavadní rovnovážný poměr sil v sídelním organismu zemědělském i městském. Je tak porušena staletá, statická jednota sídliště, je však i porušena vnitřní harmonie krajiny, do které vniká vedle neusměrněného stavebního ruchu podnikatelská, výrobní racionalizace...“, jak píše Emanuel Hruška, architekt, v knize Příroda a osídlení. Biologické základy krajinného plánování (1945).

2.1 Co je to krajina

Slovo „krajina“ je sice pro většinu z nás naprosto jasné a srozumitelné slovo, ale mnohem těžší je vymyslet jednoduchou definici. Pro lepší pochopení můžeme dát příklady, co krajina není. Emil Hadač NE-krajinu přirovnává k širokému moři, které bychom jako krajinu nikdy neoznačili, naproti tomu arktické zamrzlé moře s tarasy ledu, ledovými horami a pláněmi, závějemi a puklinami mezi ledovými krami by asi bez většího váhání bylo označeno jako ledová či arktická krajina. Dále pokračuje, že dvorek, zahradu či remízek bychom taktéž nemohli označit za krajinu. Z toho bychom mohli odvodit, že pro slovo krajina potřebujeme větší rozlohu a musí ji tvořit pevné dostatečně velké útvary (kameny, hory, skály, lesy, louky, osady atd.). V krajině ale život není nutnou podmínkou, např. měsíční krajina, krajiny na

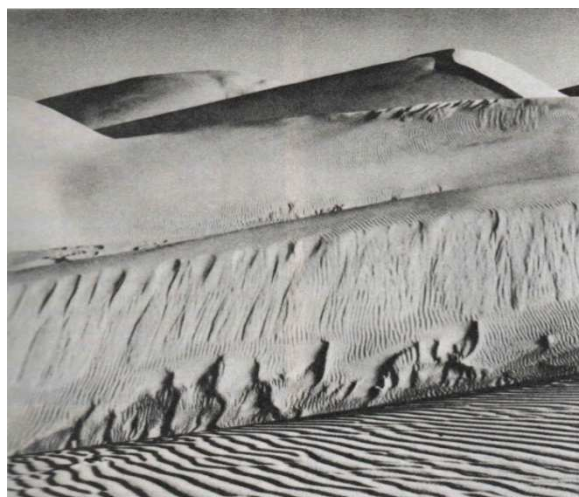
planetách apod. Ani v naprosto opačném případě nemůžeme slovo krajina neříci, a to v místě plném vegetace, která naopak postrádá neústrojné složky (tj. kamení, hory, skály).

„Krajina je slovo, pod které se skryje mnoho rozlišných typů míst. V každém klimatickém pásu se liší, stejně tak jako jeho obyvatelé.“ (2), str. 40. Jsou to například tundry (pláně, ledovce, skály), tajgy (jehličnany, rašeliniště, řeky, jezera), listnaté lesy (pole, louky, lesy, jezera, rybníky), stepi a prairie (úrodná pole, zemědělské půdy, drnové porosty trav), deštné pralesy (velké řeky, velká diverzita rostlinstva a živočišstva, bohatá vegetace), savany (období sucha a deště, traviny, velká stáda býložravců), pouštní krajiny (písek či kamení, dřevnaté či sukulentní rostliny).

Pokud budeme chtít přesnější definici slova KRAJINA a jeho synonym, zjistíme, že jich může být hned několik. Příklady definic tohoto pojmu v tabulce 1. ukazují, že mnohdy se pouze jinými slovy vysvětluje tatáž podstata, jindy rozdíl spočívá v úhlu pohledu (např. v profesním zatížení pozorovatele).

V knize *Výuka v krajině* se touto problematikou zabývají hned na začátku knihy. Definovat slovo je důležité pro další práci s ním.

„Většina definic krajiny podle Cílka (In: Němec, Pojer (ed.) 2007, s. 11) se týká tří aspektů: neživé přírody, živé přírody a historie s tím, že je zjevné propojení těchto hledisek. Při studiu krajiny zejména geografové (např. Bičík 2004) zdůrazňují zaměření nejen na stav a vývoj živé a neživé přírody, ale také na posuzování vzájemné interakce lidské společnosti a přírody v čase, která se do krajiny promítá. Základní přehled obsahového vymezení pojmu krajina můžeme uzavřít konstatováním, že pro účely školní výuky mladších žáků stačí stručné a výstižné vyjádření Sádla (cit. Cílek, 2002, s. 83), které říká, že krajina je něco, proč lezeme na rozhlednu.“ (3), str. 8.

Obrázek 1 - Edward Weston „Bílé duny“, Oceano, Kalifornie 1936.

„... kamera musí odrážet život, musí vyjevovat samo jádro a prapodstatu objektů... jediný správný přístup k fotografii je prostřednictvím realismu.“ (20) str. 50.

Tabulka 1. - Příklady definic krajiny, (3) str. 9.

KRAJINA je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů s civilizačními prvky. (Zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, § 3, odst. 1, písm. k.).
KRAJINA je mnohovýznamový pojem označující vzhled území, soubor objektů, které tento obraz vytvářejí, nebo označující samo toto území (Dictionary of Human Geography, 1997).
KRAJINA je plocha zemského povrchu charakterizovaná určitým typem scenérie zahrnující různé funkční celky fyzicko-geografické i kulturní povahy. Z tohoto vychází dělení krajiny na přírodní a kulturní (Clark, 1998, s. 222).
KRAJINA je území o řadové rozloze čtverečních kilometrů složené z ekosystémů, které se navzájem ovlivňují (Forman, Gordon, In: Lippský, 1998, s. 15).
KRAJINA je komplex systémů vyššího řádu (s mnoha subsystémy) ve vzájemné interakci, které svou fyziognomií dohromady tvoří zřetelnou část zemského povrchu, a celý komplex je utvářen a udržován vzájemnou součinností abiotických, biotických a antropogenních činitelů (Zonneveld, In: Lipský, 1998, s. 15).
KRAJINA je komplexní systém prostoru, polohy, georeliéfu a ostatních vzájemně funkčně propojených hmotných přirozených a člověkem přetvořených i vytvořených prvků, zejména geologického podkladu a půdotvorného substrátu, vodstva, půdy, rostlinstva a živočišstva, umělých objektů a prvků využitého území, a také jejich vazby vyplývající ze sociálně ekonomických jevů v krajině. Krajina je životním prostředím člověka a ostatních živých organismů. Slovenský zákon č. 237/200 Z, cit. Kozová, Drdoš, Pavličková, Belčáková, 2007, s. 137).
KRAJINA znamená část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, a jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních anebo lidských faktorů (Evropská úmluva o krajině, 2004).

KRAJINA je svérázná část zemského povrchu, kde se stýkají a vzájemně na sebe působí geologické podloží s reliéfem, ovzduší, voda, půda, rostliny a živočichové, a člověkem se svými výtvary a aktivitami. Každá krajina má určitou polohu na povrchu země, svérázný vzhled, svéráznou energetickou bilanci a vyznačuje se svérázným vývojem. V přírodní ničím neovlivněné krajině byla mozaika společenstev rostlin a živočichů určována pouze přírodními silami – charakterem podnebí, vlastnostmi půd, tvarem reliéfu a oběhem vody v krajině (Buček, Lacina, In: Máchal ed., 2006, s. 31).

Za **KRAJINU** lze označit soubor biotických a abiotických faktorů vázaných na určitý krajinný celek, které se delší dobu vyvíjejí společně. V metaforickém jazyce můžeme za krajinu označit úplně všechno – krajinu hudby či vnitřní a vizionářské krajiny. Z lidského hlediska můžeme krajinu vnímat jako část souše, která má určitý okraj, tedy hranici, přirozený střed a uvnitř svých hranic je pole místních charakteristik vcelku homogenní a projevuje se jako určitý typický ráz (Cílek, In: Němec, Pojer ed. 2007, s. 11).

KRAJINA je nejen tím, co nás obklopuje, ale také tím, v čem můžeme přebývat, naším každodenním životním prostředím, ve kterém se pohybujeme a jednáme (Kučera et al., 2008, v tisku).

2.1.1 Atributy, funkce, poselství

Každá krajina s sebou nese určité atributy, které na nás působí. Ty si každý můžeme vyložit jinak díky archetypům, které jsou dány kulturně, jiné jsou v nás od počátku lidského rodu. Místa, která nás ovlivňují, mohou být na pohled, na dotek a na poslech tvrdá či měkká a působit na naše smysly, pocity i chování rozdílně. Tvrdé, pevné a hranaté prostředí stimuluje jasnost intelektu, a může v našich pocitech vyvolat škálu účinků, od asketické vyrovnanosti k nepřekonatelnému odmítání. Měkké a poddajné prostředí bývá smyslné a může být jak přívětivé, tak nepříjemně dotírat.

Obrázek 2 - A.Adams „V blízkosti Aspen“

Krásu krajiny, kterou našel v Yosemitešém údolí, bylo podle jeho slov „tak silným vyvrcholením dosavadní životní zkušenosti, že to až fyzicky bolelo. Od onoho dne v roce 1916 byl můj život formován velkým pokynem přírody Sierry.“ (20)str. 52.

2.1.2 Krajinný ráz a genius loci

Pro lepší pochopení a uchopení krajiny si můžeme vyložit pojem, který jak ve vědeckých oborech tak i v humanitních umožňuje její lepší popis. Tímto pojmem je *krajinný ráz*. „Ráz krajiny je důležitou hodnotou dochovaného přírodního a kulturního prostředí a většinou je snaha ho chránit před znehodnocením. Je dán specifickými rysy a znaky, které vytvářejí její rázovitost - odlišnost a jedinečnost. Ráz krajiny vyjadřuje nejenom přítomnost pozitivních jevů a znaků, ale též kulturní a duchovní dimenzi krajiny. Pojmu „krajinný ráz“ odpovídá pojem „charakter krajiny“ (Landscape Character, Landschaftscharakter), vyjádřený především morfologií terénu, charakterem vodních toků a ploch, vegetačního krytu a osídlení.“ (4)

Pro pochopení a popis krajinného rázu se musíme zaměřit na to, čím je daný prostor (krajina) charakteristický, co je pro něj typické. Je zapotřebí si konkrétní znaky uvědomit (např. chalupářská oblast, panelová zástavba či volné prostory...) a dále sledovat vzájemné vztahy těchto znaků. Ty mohou být původu přírodního (skály, řeky, vegetace) nebo kulturního (kostely, výsadba stromů, komunikace). Proto je také nutno tyto vztahy vidět i v kontextu

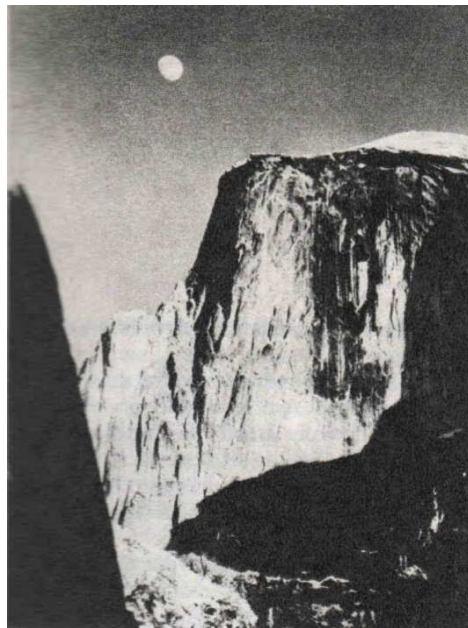
časovém, jak se měnily a proč. Konečnou sumarizací těchto poznatků jsme schopni podat o krajině konkrétnější zprávu. Můžeme tak místo popsat z hlediska jeho funkce, hodnoty i (pro nás tak důležitého) vizuálního vzhledu oblasti. Nyní lze ohodnotit kvalitu území, buď z hlediska estetického či z hlediska využitelného. Můžeme lépe pochopit, co se stane po zásahu do krajiny, co jí prospěje a co naopak nikoliv, jak se promění její dominantní prvky nebo naopak: jestli se něco nového nečekaně nezvýrazní.

Pro další práci s dětmi se domnívám, že termín krajinný ráz jim může pomoci lépe pochopit vzhled a funkci krajiny a vhodně na něj navázat s termínem *genius loci*, který se mu v mnohém podobá.

Termín *genius loci* by se dal chápat jako synonymum ke slovnímu spojení krajinný ráz, ale konkrétně se popsat ani vidět nedá. Je možné ho opsat jako vnitřní pnutí, které nás podvědomě nutí se vracet na známá místa či objevovat nová. Tím, že *genius loci* není přímo uchopitelný ani viditelný, mohlo by se zdát, že je povrchní, ale ve skutečnosti je jím krajina tak silně protkána, že ho velmi silně pocítíme.

„Do Prahy cizinci nejezdí kvůli tomu, že by chtěli navštívit Pražský hrad nebo chrám svatého Mikuláše, ale protože je zajímavá „atmosféra místa“. *Genius loci* je pevně vepsán do tvarů, struktur a barev kraje.“
(5)(str. 10)

Genius loci je ovlivněn lidským myšlením a konáním. Vytváří jej to, jak jsou místa užívána, zda jsou uctívána nebo jsou devastována.

Obrázek 3 - Ansel Adams „*Monolit*“, *Yosemitské údolí*. 1927.

„Krajina pro A. Adamse není neměnným objektem, ale neustále se proměňujícím obrazem, stejně pomíjivým jako světlo, které ji nepřetržitě znovu a znovu určuje.“ (20)str.

53.

2.2 Změny a proměny v krajině

Krajina potřebuje svůj čas na to, aby se vyrovnala se zásahy do krajiny jak přírodními tak antropogenními. Čerstvě upravená krajina může dobře vypadat, ale trvá několik let, než se novým změnám přizpůsobí a my se v ní můžeme opět cítit dobře. Nově vysázené rostliny i nově chovaná zvířata mohou zprvu v krajině dominovat a může se zdát, že jim nové prostředí vyhovuje. Ale postupem času převládnu ty druhy, které jsou lépe přizpůsobené místním podmínkám. Rostliny mohou růst rychle, zvířata se mohou rychle množit, ale „duch místa“ se rozvíjí pomaleji. Krajinné vztahy měníme našimi zásahy do přirozeného chodu krajiny, které děláme rychle, nečekaně a neplánovaně. Je tomu tak při budování nových zástaveb pro bydlení, služby, skladování i průmyslových staveb, ale také při využití k těžbě či celkovému přetvoření k obrazu svému. Můžeme si ale všimnout, že za celá desetiletí, kdy se krajiny příliš neptáme, jak se cítí, je to opět ona, kdo je schopen se přizpůsobit.

Duch místa potřebuje ke své rekonvalescenci více času, proto mu rychlé a nucené změny nevyhovují.

Obrázek 4 - *A.Stieglitz „Dílo lidských rukou“*

Rozvoj železnic měl zásadní význam pro technický pokrok, znamenal razantní zásah do krajiny.

2.3 Přírodní a průmyslová krajina

Města jsou většinou tvořena lidskými silami. Naproti tomu krajiny se utvářejí silami řídicími se přírodními zákony. Krajina s prostorem bývá většinou v rovnováze, na rozdíl od měst, která jsou ve většině pustá, někdy stísněná, místy bez ducha. Příroda bývá z prostoru měst vyčleněna

Příroda stabilizuje, vyrovnává, proto místa, která byla devastována lze její pomocí znovu obnovit.

O tom, proč lidstvo potřebuje přírodu lze říci hodně. O tom proč příroda potřebuje člověka, se můžeme jenom pouze dohadovat.

Životní prostředí se stalo jednou z hlavních otázek soudobého světa. Ač si křehkost životního prostředí všichni uvědomujeme, péče o ně se sice zlepšuje, ale pomalu.

Otázkou zůstává, proč se tomu i přes všechny informace děje. Jak se píše v knize Duhový program: „Prvořadým úkolem je utváření nového životního stylu. Ten musí být založen na nové etice, vyzdvihující kvalitativní stránky lidského života před kvantitativním uspokojováním materiálních potřeb. Zdůrazňuje se právo každého člověka na zdravé životní prostředí, ale také povinnost toto prostředí chránit a zároveň právo přírodních organismů na nerušenou existenci. Základním aspektem je etika úcty k životu. Tento přístup by se měl stát také základní součástí veškeré výchovy nejen pro mladou generaci, ale pro celou společnost.“ (6), str. 8.

Pro mne jakožto budoucího pedagoga je důležité slovní spojení *úcta k životu*. Pro člověka je, myslím, velmi zásadní uvědomit si, že život je darem jak pro nás, tak i ostatních (lidí, zvířat i rostlin). Proto nemáme právo do životů ostatních z vlastního zájmu zasahovat.

Jedním z důvodů, proč mají lidé pocit, že se jich otázka životního prostředí tolik netýká, je také malá motivace se jí vůbec zabývat. V současnosti nemáme pocit, že by nám jako obyvatelům mírného pásu něco hrozilo. Nakonec hrozbou budeme my sami, podkopáváme si

Obrázek 5 - Jiří Horák „Poslední květ“ 1973

Autor poukazuje na devastaci krajiny průmyslovými komplexy. Pro květiny téměř není místo.

něco, co stěží půjde obnovit. Vzduch, vodu ani suroviny se zatím nepodařilo plnohodnotně nahradit. Jednou z hlavních překážek je orientace na materiální (s)potřebu jako hlavní (a často jediné) kritérium životní úrovně, posilovaná některými současnými trendy, především mediální reklamou.

Asi jedinou možností, jak takovému přístupu zabránit je změna životních hodnot člověka. Ale lze toho vůbec dosáhnout při současném pohodlí?

„Současný vztah veřejnosti k životnímu prostředí (v naší zemi) je především důsledkem existujícího režimu. Je dán předcházejícím dlouhodobým potlačováním svobody, iniciativy, pocitu odpovědnosti, deformací vztahů mezi lidmi navzájem i mezi lidmi a přírodou i preferencí konzumního přístupu k životu.

Změněná úloha veřejnosti spočívá především v její faktické účasti na rozhodování ve věcech životního prostředí.“ (6), str. 19.

V závěru z výše citovaného zdroje byly vypsány hlavní zásady pro účinnou změnu ŽP:

1. zásada vlastní odpovědnosti-pojem vlastnictví a svobody
2. zásada ohledu k jiným lidem
3. zásada úcty k životu - maximální tolerance k živé přírodě, úcta ke každému životu, nejen lidskému
4. zásada občanství planety Země

2.3.1 Osídlení

Člověk je součástí této planety již několik miliónů let. Během této doby byl nedílnou součástí všech možných klimatických pásů. Zajímavě je, že po tuto dlouhou etapu jsme byli schopni žít s krajinou v souladu. I když jsme se živili plody, kořínky rostlin nebo ulovenými živočichy, nikdy jsme po sobě nezanechávali takové závažné stopy v krajině, které by se po delším čase samy nezacelily. V dalším vývoji jsme se naučili vyrábět a používat primitivní zbraně a nástroje a začali jsme ovládat dokonce oheň jako první ze živlů. Jak se měnily lidské zájmy, tak se měnilo i lidské uvažování a fyzická stavba. Ale i přesto, že nastávaly (ač pomalé) změny v našem způsobu života, nijak výrazně se neměnila rovnováha mezi námi a přírodou. Měli jsme na ni vliv asi jako jiná větší zvířata.

„Člověk zůstal nedílnou součástí krajiny až do mezolitu, tj. do doby asi před 10 000 až 12 000 léty. Teprve mladší doba kamenná znamená zlom ve vzájemném působení člověka a krajiny.“ (2) ,str. 10. Tímto zlomem je myšleno větší působení člověka na krajinu kolem, větší míra zásahu do ní. Divokého vlka si podmanil jako pomocníka a tura domestikoval na užitečný dobytek. To předznamenává posun v přístupu ke zvířatům a rostlinám.

Nastal přechod od lovu a sběratelství k zemědělství, tato změna představovala největší zlom v lidském vývoji. Člověk tak přetvářel krajinu a ta naopak přetvářela jeho.

Zemědělství bylo jistotou pro člověka, že bude mít stálý přísun potravin a nebude mu hrozit nebezpečí hladu. Tato změna s sebou nese i změnu v úspěšnosti rozmnožování, nastávají ideální podmínky, kdy máte dostatek potravy i pro potomky. Nová situace přináší také jiné změny. Růst populace znamená větší zásah do krajiny, do přírody jako takové.

Obrázek 6 - A.L.Cobur „Katedrála svatého Pavla od cirkusu Lutgate“ kolem 1905.

Velkoměsto s neporušeným historickým jádrem.

2.3.1.1 Sídlní struktura

V České republice převažuje značné množství malých sídel v poměrně husté, i když oblastně výrazně členité soustavě. Přesto se hospodářské aktivity začaly soustřeďovat do velkých měst a jejich aglomerací. Tato změna v hospodaření má takové důsledky, že obyvatelé venkovského prostoru se začali soustřeďovat do měst a tím nastalo i značné oslabení hospodářského potenciálu venkova. K tomuto oslabení přispěla i střediskově soustředěná osídlení, která ve své podstatě omezila rozvoj menších sídel. Tímto vývojem došlo k znehodnocení a podceňování místních zdrojů.

Pro rozvoj sídelních míst je důležitý počet obyvatel, pracovních příležitostí možnosti bydlení.¹

¹ Čerpáno z Kol. autorů.: *Dubový program*. Praha: Academia, 1991.

2.3.2 Městská sídla a aglomerace

„Naše města charakterizuje značně zchátralý starší stavební fond včetně historických jader, památkových objektů a zón, nedostatečně udržovaná technická a dopravní infrastruktura, zeleň a čistota. Uniformita a šed' nové bytové zástavby periferních sídlišť stírá osobitost a jedinečnost měst, vede k odcizení obyvatel a narušení sociálních vazeb.

Městům by pomohla rekonstrukce historických jader.“ (6), str. 54.

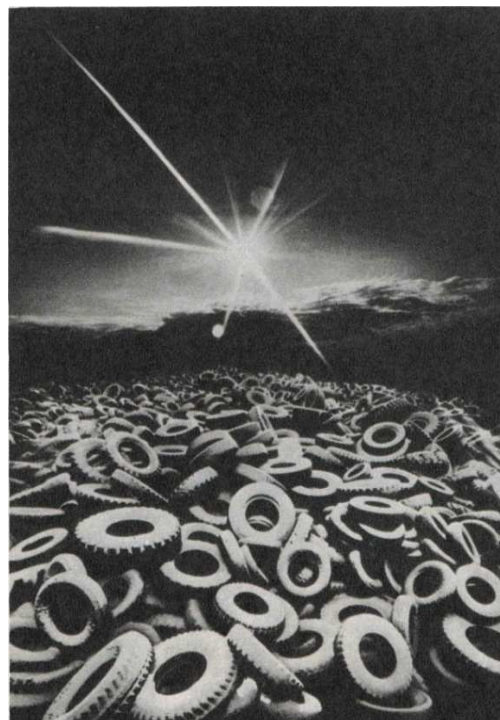
Tento stav se postupem času zlepšuje, ale jeho stopy se dají pozorovat dodnes. Z předešlé citace vyplývá, jak sami dobře víme, vliv zeleně na naše životy je velký. Pomáhá nám vytvořit lepší sociální vazbu na místo i ostatní obyvatele.

2.3.2.1 Vliv městské zeleně na chování lidí

Zeleň má v našem životním prostředí úlohu biologickou. „Přeměňuje kyslíčnický uhlíčitý a vodu pomocí sluneční energie na kyslík, který potřebujeme k dýchání. Zeleň rovněž produkuje biologicky účinné látky, které mohou tlumit výskyt škodlivých bakterií, hub a prvků. Zeleň také snižuje množství prašných a plyných imisí a hladinu hluku v okolním prostředí. Ionizování pozitivně ovlivňuje fyzikální stav ovzduší a tím i stav lidského organismu.“ (7)

Další úlohou zeleně je příznivý vliv na psychiku člověka, navozuje pocit pohody, výkonnosti a celkového duševního zdraví.

V 60. letech dvacátého století se pozornost začala zaměřovat na dopad architektury na lidskou psychiku. V té době se začal vyvíjet obor environmentální psychologie, který se začal touto otázkou zabývat hlouběji. Snažila se pochopit mechanismy, které na nás působí a přijít na to, jak uspořádat životní prostředí, aby působilo pozitivně.

Obrázek 7 - Vilhelm Michajlovskij „Rekonstrukce III“ 1975-1977.

Vilhelm Michajlvskij svou tvůrčí osobnost uplatňuje až v obrazových vizích, jimiž provokuje úvahy o základních životních hodnotách. (20) str. 232.

Následné průzkumy ukázaly, že vliv zeleně na duševní stav lidí je nemalý. Zeleně prokazatelně zvyšuje výkonnost, soustředění a sociální vazby.

Jako příklad tohoto pozitivního působení přírody si můžeme ukázat na pokusu, kdy jediným kontaktem s venkovním prostorem byl pohled z okna. Ve výzkumu se ukázalo, že je značný rozdíl, jestli se díváme na přírodní prvky či na prostor bez zeleně.

Ve výzkumu, kde se sledovali vězni ve věznicích se ukázalo, že vězni, kteří měli výhled na přírodu byli méně agresivnější a zdravější než vězni, kteří měli výhled bez zeleně (Moore,1981; West,1986). Také se v těchto výzkumech ukázalo, že se pacienti po operacích s výhledem do zeleně rychleji zotavovali (Ulrich,1984; Verderber a Reuman, 1987) .

Další výzkum vědeckého týmu z <http://www.herl.uiuc.edu/> (Coley, Kuo a Sullivan, 1997) se zaměřil na to, jak zeleně na sídlišti ovlivňuje sociální kontakty mezi obyvateli domů.

Ukázalo se, že vegetace přitahuje obyvatele. Tráví v ní více času, navazují zde lépe kontakty a cítí se bezpečněji. Stromy a rostliny poskytují lepší příležitost k navázání kontaktu a utužování sousedských vazeb. Zákonitě lepší sociální vazby vedou i k lepšímu zdravotnímu a duševnímu stavu. Proto obyvatelé zelenějších míst se mohou zdát smířlivější, jsou méně agresivnější (podobně jako u vězňů s výhledem na přírodu), komunikativnější a konstruktivnější.

Tento vliv zeleně je velmi důležitý pro vývoj dětí. Díky ní tráví venku více času, rozvíjejí se jejich komunikační schopnosti a sociální vazby.

Zeleně přirozeně strukturuje okolní prostor bydliště, není násilný oproti prázdným otevřeným prostorům. K přírodním prvkům si člověk vybuduje mnohem užší vztah než k betonovým či panelovým kvádrům. Proto se v místech se zelení cítíme mnohem příjemněji.

Místa, kde je zeleně evokují život, pocit vitality, prosperity a pořádku, přitahuje další život. V takových místech je člověk s asociálním chováním automaticky odpuzován, protože se raději projeví v prostředí, které se bude blížit jeho přirozené povaze.

„Důkazy o tom, že zeleně může omezovat agresivní chování, přinášejí rovněž zkušenosti s ozelenováním dětských hřišť. Tak například americký architekt R. Moore z

<http://ncsdesign.org/content/>, který se v rámci občanského sdružení

<http://www.naturalearning.org/> angažuje v systematickém ozelenování dětských hřišť udává, že mnohokrát bylo pozorováno, že se po ozelenění hřiště, kde dříve převažoval beton či asfalt,

sníží počet konfliktů mezi dětmi.“²

V dalším pokračování článku se uvádějí i příznivé vlivy přírody na koncentraci. Při lepší pozornosti se zlepšují i studijní výsledky a sebedisciplína.

Obklopeni vegetací nasáváme její život a disponujeme větší „životní energií“, máme lepší schopnost odolávat tlakům a nepříznivým vlivům. Jsme mentálně uvolněnější a schopnější řešit problémy.

Zelení je také připisován pozitivní vliv na kreativitu. Na toto téma byly prováděny další výzkumy. Jedním z nich byl projekt ve Švédsku, kdy byly děti venku za každého počasí (Dahlgren a Szczepanski, 1998). Děti pobývající venku volily různorodější a kreativnější hry, které si často samy vymýšlely. Hry jsou pro dětský vývoj velmi důležité, proto, čím jsou kreativnější, tím více složek důležitých pro jejich osobnostní vývoj obsáhnou. Obohacují jejich emocionální cítění a sociální dovednosti.

Z psychologického hlediska není vliv zeleně nijak objasnitelný jev. Jak jsem již uvedla, žili jsme s přírodou v úzkém spojení skoro „donedávna“. Máme v sobě stále toto hluboké soužití zakódováno.

2.3.3 Venkovský prostor

Poměrně stabilní strukturu našich venkovských sídel budovanou řadu let v minulosti v harmonickém vztahu ke krajině, byla v letech totality značně narušena. „Venkovskému prostoru byl vnucen městský urbanizační model, který poškodil sociální stabilitu sídel i jejich urbanistický a architektonický výraz. Horšící se životní prostředí obyvatel měst vedlo k enormnímu tlaku na rozvoj rekreace v relativně méně narušených oblastech.“³ Odliv venkovských obyvatel do městských

Obrázek 8 - Markéta Luskačová „Z cyklu Šumiac“ 1970.

Markéta Luskačová našla druhý domov v tradiční horské vísce Šumiac. Zde našla ono odvěké sepětí člověka s přírodou, v němž má život jasný smysl. (17)

² Převzato z článku na <http://www.vztahkprirode.cz/view.php?cislocianku=2009110004>

aglomerací způsobil ztrátu zájmu člověka o okolní prostředí a konec potřebné péče o krajinu. I přes to se vyvinula jiná cesta k pobývání na venkově a to v podobě chalupářství. V některých případech se podařilo zachovat osobitý ráz venkova, ale v mnoha jiných došlo k závažnému narušení krajinné struktury.

2.3.4 Destruktivní a tvůrčí procesy

V minulosti člověk pustošil krajinu různými aktivitami, které pokládal za důležité nejdříve pro své a přežití a později i pro své pohodlí. Jde například o těžbu, osídlení, výstavbu komunikací a následnou dopravu. Lidské působení na krajinu ale nemusí být pouze destruktivní. Když se poohlédneme do minulosti, tak právě díky lidskému zásahu se krajina v některých místech měnila z kdysi souvislých a jednotvárných pralesů na malebnou mozaiku menších lesů, polí, luk, pastvin a menších sídlišť, kde z původní přírody mnoho nezbylo, zato se zvýšila pestrost druhů rostlin a živočichů, kteří zde nalézají útočiště. Například tento proces se vyskytl v jihovýchodní části středních Čech. (8)

Na místech, kde člověk hospodařil a dále hospodaří v souladu se zákony přírody a jejími potřebami, se vytvoří prostředí krásné a zdravé, ve kterém se vedle člověka a jeho produktů (kulturních plodin) udrží i cenné pozůstatky původní i člověkem ovlivněné krajiny. Začne se zde objevovat další fauna a flóra, které nové prostředí vyhovuje. Takové části krajiny povětšinou nyní chráníme zákonem.

Dnes již na krajinu vyvíjíme takový tlak, že je přímo naší prioritou tyto krajinné celky ochránit.

Když se ale míra zásahu do krajiny překročí, vznikne přílišná roztržitost. Díky výstavbě silnic komunikací, pěšinek a cest se některé organismy nedokážou přes tyto překážky dostat (příklad každoroční migrace žab), krajina se fragmentuje na malé plochy míst. Živočichové zůstávají v uzavřených prostorech, je jim zabráněno v dalším rozvoji, jsou omezeni v pohybu, zdroji potravy a výběrem vhodných partnerů.

Je až k nevíře, že v poměru ke zbytku krajiny silnice nezaberou tak velkou plochu a přesto napáchají poměrně rozsáhlé škody.

³ Kol. autorů.: *Dubový program*. Praha: Academia, 1991.str. 57.

2.4 Lidé a krajina

Prof. PhDr. Anna Hogenová CSc. ve své filozofické knize *K fenoménu pohybu* rozjímá o vztahu člověka a krajiny. Říká, že prodlouženým domovem je krajina a zároveň prodloužením našeho organismu vzniká domov. To by znamenalo, že jsme opravdu v úzkém sepětí s naším okolím, s naším domovem. Tvoříme ho stejnou měrou, jako se utváří naše duše. Dalo by se tak chápat, že naše tělo nekončí pouze kůží, ale že nás samotné něco přesahuje.

„Krajina není totiž nějaký předmět, se kterým si mohu dělat, co chci. Krajina je kus našeho těla, krajina je prostorem, do kterého se vtělesňujeme nejen svými činy, ale i svými slovy. Málokdo si uvědomuje, že řeč je prodlouženou lidskou rukou, a že ruka má celé tělo.“⁴

Řeč je naší nedílnou součástí, pomocí které se vnořujeme do okolního světa, do krajiny. Jak se v knize A. Hogenové dále uvádí na příkladech rozdílnosti jazyků ve světě. Tyto rozdíly se odvozují od klimatických podmínek. Například lidé žijící v oblastech nízkými teplotami mají v řeči málo otevřených samohlásek oproti lidem na jihu, kteří působí otevřeněji a laskavěji.

Obrázek 9 - Martin Martiniček „Jar v líptovských borách“

„Chcem, aby moje fotografie vyzerali čo najviac ako fotografie, tak aby ten, kto nemá oči, ktoré vidia, si ich vobec nevšimol.

Na druhej strane však musia byť také ten, kto ich raz naozaj uvidel, na ne nikdy nezabudol.“ (22)

⁴ Heidegger, M.: *Parmenides*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1982, s. 119.

Krajina je pro člověka velmi důležitá. Je to prostor, který nám dává perspektivu. Rozumíme zde svému světu, svým životům. Jakoby nás krajina jemnými pokyny řídila, aniž bychom o tom sami věděli. Je to však hodnota, kterou nelze změřit, je pouze jen tušená.

„Lidské aktivity jako práce, tvorba, hra, sport a rituály všeho druhu vrůstají do krajiny jako do otevřené náruče, jež něco pojme, ale spoustu toho nestráví. V takovém případě se musíme zastavit a nechat v nás rozeznít to, co se neříká slovy, ale co vzdělaný a kultivovaný člověk cítí všemi póry svého těla. Je třeba se učit naslouchat tomu, co krajina chce, bez čeho se stává písčiny na měsíci!“ (9) ,str. 315.

Prof. PhDr. Anna Hogenová CSc. říká, že jsou to nálady, které nás propojují s krajinou, díky kterým ji lépe rozumíme. Je nutné v krajině bloudit a nechat ji na nás jen tak působit (jen jak sama chce), pak začne rezonovat s našimi pocity. My jako lidské bytosti jsme součástí většího těla, než jsme sami, a nejsme od tohoto těla nijak chirurgicky odděleni. Proto je nutné tato neviditelná vlákna, která nás spojují s krajinou brát vážně a nijak je nezpřetrhat.

S krajinou je nutno vyvinout dialog, ale nejen skrze slova, ale také skrze naše činy, přes to, co je vidět, slyšet, co lze ohmatat, očichat, co je možno promýšlet, procítit, produchovnět. Nechat ji na nás jednoduše působit. Stačí na chvíli vypustit rozum. Krajinu nesmíme vidět v tržním horizontu, protože potom nastává drancování a dialog se vytrácí. Krajina od nás nevyžaduje užitečnost a ekonomické výdělky. Stačí jí, když se naladíme na mluvu krajiny. Dalším velmi důležitým prvkem pro pochopení krajiny je pokora.

„Krajina a pokora! Proti celku tohoto světa jsme všichni velmi nepatrní. To je podstatou pokory, ať je chápána křesťanem či buddhistou anebo někým jiným. Posedlost vlastnictvím je stejně jen výrazem touhy zajistit se v životě, v němž nemůžeme uniknout jeho konci.“ (9).str. 320.

Na závěr kapitoly bych citovala slova Christophera Daye: „To, co činíme prostředí, činíme také sobě.“ Jednoduše vystihují celou podstatu našeho vztahu s krajinou.

2.4.1 Kultura a krajina

Svět se v hromadném měřítku přesídluje do měst a jejich aglomerací. Vytvářejí se obrovské megalopole, které budou v budoucnu čtyři a více miliónů obyvatel. (10) Tímto způsobem budou lidé daleko od přírody a jejích procesů podporující život.

Už v dnešní době se stává, že někteří lidé znají divokou přírodu pouze z televize a svůj sociální život žijí pouze přes internet. Stává se tak, že svět žijeme více přes média, nežli vlastním, osobním prožitkem.

Díky vzniku velkých měst tak zároveň vznikají velká společenství, kde převládá hluk, znečištění a velká míra stresu. Toto všechno potom může vést k vykořenění a ztrátám tradičních uskupení a kultur. Může nastat odcizení od své rodné země, kdy nevíme, odkud pocházíme. Ztrácíme návaznost na naši tradici a kulturu.

„Abychom zlepšili situaci lidstva i přírody, potřebujeme nový druh myšlení, který bude blízký přírodním procesům, ale také bude inspirován morálkou, tedy vědomým směřováním.“ (10), str. 78.

2.4.1.1 *Minulost, přítomnost, budoucnost*

V dobách minulých jsme byli pod velkým duchovním vlivem různých náboženství, měli jsme k Bohu respekt a úctu. Veškerá činnost i naše hodnoty ve velkém podřizovaly náboženským tradicím. Dnes jsme již tuto úctu ztratili a v mnoha případech jsme přesvědčeni, že jediným Bohem na zemi jsme my sami.

Jako důkaz máme moderní technologie, díky kterým jsme ovládli skoro každý kout země, zjednodušili jsme si, co se dalo. Mnoho dění v přírodě dovedeme mnohdy necitlivými zásahy ovlivnit. Do budoucna snad již nemáme žádné lákavé představy. Co se dalo zjednodušit a přizpůsobit se již ve většině stalo.

Christopher Day se zabývá otázkami, jak ovlivňujeme naše prostředí stavbami ve srovnání s minulostí. Dochází k závěru, že naše stavby ničí přírodu. Každá nová stavba vyprodukuje zhruba tunu oxidu uhličitého, který má vliv na stav našeho klimatu.

Obrázek 10 - Dorothea Langeová „Opuštěná farma na vyprahlé půdě“, Texas 1938.

„Nikdy nevyhledávala krásné věci, o nichž se předpokládá, že se patří je fotografovat. Ale vždycky byla vřelá a plná sympatií k lidem. Při fotografování s nimi hovořila a to, co jí říkali, se stávalo neoddělitelnou součástí jejích snímků.“ (20) Str. 70.

Uvádí, že stavební materiál používaný na moderní stavby v průměru obsahuje 70 tisíc chemických produktů, které se podílejí na znečištění životního prostředí. Pokládá si otázku, jestli takové počínání není zbytečné. Proč se tomu musí dít dnes v době „moderních“ technologií, když v minulosti tradiční stavby zdaleka nenapáchaly takové škody. Radí, abychom místa začali chránit a ozdravovat. Je zřejmé, že se z nenadání nelze vrátit o několik století zpět a žít podle starých modelů. To ovšem neznamena, že se ze starých „receptů“ nemůžeme poučit. V každé době je něco správné a něco ne. Lze si to dobré ze starých staveb, měst a krajín však vzít a poučit se.

Problémem je, že si toto nebezpečí „modernosti“ příliš nepřipouštíme. Všichni to podvědomě tušíme, ale příliš se tím nezabýváme. Svě okolí vnímáme spíše jako kulisu, pozadí našeho osobního života. Měli bychom ho však spíše brát jako naši součást.

2.4.1.2 Historické vlivy, tendence do budoucna

Od počátku lidské existence žil člověk v divoké krajině, se stromy a bohatou vegetací. Po období rozvoje menších měst byla příroda stále blízko, stále tu byl kontakt mezi člověkem a přírodou. Teprve v 19. století došlo k většímu rozmachu výstavby velkých měst a aglomerací, tudíž se příroda začala vzdalovat. Zeleň se sice začala vysazovat a pěstovat, ale většinou to byl doklad jisté exkluzivity, protože udržování a pěstění parků znamenalo větší výdaje, a to si každá čtvrť dovolit nemohla. Tyto postoje v posledních desetiletí v naší zemi vedly k názoru, že je to snad zbytečný luxus, lidé začali být nevšímaví až negativní. Péče o zeleň se zdála jako zbytečné mrhání peněz, protože bylo potřebnější investovat do jiných věcí. Nezřídka se docházelo k těm závěrům, že stromové překáží inženýrským sítím a novým základům budov, proto bylo výhodnější se jich zbavit.

Obrázek 11 - *Timothy Sullivan „Pachut' smrti“ 1863*

Krajina poznamenaná na věky hrůzou války...

2.4.2 Estetické hodnocení

Jen velmi zřídka jsme si plně vědomi svého okolí. Ani odborníci jako architekti či interiéroví designéři nemohou neustále okolí sledovat. Fyzické prostředí na nás působí stejně jako přítomnost člověka, který na nás vždy přenesse svoje povahové rysy, které (ač se nám nelíbí) podvědomě přijímáme a leckdy chování napodobujeme. Vliv prostředí působí přímo na naše vnímání, proto je jeho vliv ještě jemnější a o to mocnější.

Ať už jsou to konfrontační nebo harmonické kvality našeho okolí v nás rezonují. Z krásných a harmonických míst člověk automaticky pocítuje zdraví, pohodu a klid. To vše se mu vryje do duše, proto neestetické (disharmonické) prostředí je příčinou jak psychických tak fyzických dysfunkcí.

2.4.2.1 *Vztah člověka k místu*

Ač chceme nebo ne, jsme spojeni s místem, krajinou, kde se narodíme, vyrůstáme, žijeme. Jezdíme na dovolené, prahněme po poznání nových končin, ale přesto přese všechno jsme nakonec rádi, když vidíme nám dobře známé místo.

Dříve nebylo tolik možností cestovat. Nebyl na to čas, ani peníze, v některých dobách ani možnost. Proto Čech byl obyvatelem Čech, Polák Polska atd. V dnešní situaci se ale poměry mění. Vzhledem ke globalizaci se obyvatelstvo přesunuje za prací, za lepšími pracovními podmínkami. „Tímto přesunem se oslabuje vazba na místo či na krajinu, a tím se rozpouští

identita založená na místě ve prospěch identity založené na společenské třídě nebo povolání.“ (8)

Tuto vazbu na místo si můžeme doložit. Označení Valach nebo Hanák se přímo pojí k určité povaze, charakteru, jednoznačně určené krajinou. Protože na krajině závisí, co se v daném místě pěstuje, jaké činnosti se zde dají provozovat, jak daleko je další osídlení.

Doma jsme tam, kde se cítíme bezpečně, kde jsme začlenění do složitých vztahů krajiny, přitom jim rozumíme.

„Ne vždy chráníme tu krajinu, která nám přináší užitek, ale téměř vždy jsme citliví ke krajině, kde se cítíme doma a kterou máme rádi.“ (5), str. 43, krajiny vnitřní a vnější.

K tomu mě napadá, jestli vůbec někteří z nás cítí, že někam patří, jestli si něčeho váží. Ptám se, jestli umíme mít rádi kousek půdy, který nám nenese žádný užitek, jenom potěšení.

Cílek dále mluví o tom, kdy ztrácíme pocit domova. Stává se to tehdy, je-li narušen náš okolní horizont. Ten je podle něj věc veřejná a nikdo nemá právo do něj zasahovat. Chceme se kochat krásným výhledem, ale plynulost našeho pohledu je rušena elektrickým vedením, dálnicí, billboardy, sklady, benzínové pumpy apod. Naše rozjímání je u konce.

Z toho důvodu bývá výstavba dálnic, billboardů a jiných staveb zasahujících do našeho horizontu tak drastická.

Na vrcholu horizontu čekáme romantický hrad nebo alespoň jeho zříceninu, majestátný strom či skálu. Podobné scénérie nám dodává klid a majestátnost do duší.

2.4.2.2 Proměny lidské mysli v krajině

V krajině jsou naše proměny mysli v drtivé většině nevědomé. Stejně je tomu tak i u většiny procesů v živých tělech, počínaje biomechanickými pochody v buňkách, přes pohyby hladkého svalstva v zažívacím traktu až po „zautomatizované“ reakce jako psaní na stroji.

Obrázek 12 - František Drtikol „Bez názvu“, pigment, 1911.

„...A přes to ještě teď, když jdu někdy týmiž místy ve dne nebo v noci, překvapí mne neobyčejně krásný výraz některého motivu, docela pro mne nový.“ (21)

Hranice mezi vědomými (ovladatelnými) a nevědomými procesy nelze zcela jasně vymezit. „Uplatnění primárních, mimorozumových popudů mozku má své vývojové kořeny. Oddíly mozku, odkud pramení naše instinkty, jsou vývojově mnohem starší než vrstva neokortexu, sídla rozumového uvažování, která jako tenká slupka obaluje mozek na samém jeho povrchu. Pudová hnutí vznikají v hlubších vrstvách.“ (11)str. 59.

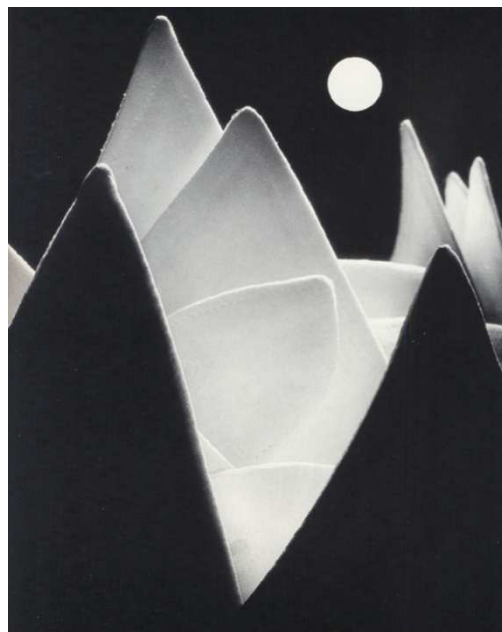
Proto se nemůžeme divit, když člověk v krajině zakouší jiné pocity než ve městě, kde je obklopen lidmi. Podstatu změny myslí člověk sám neodhalí. Je však zřejmé, že jeho podvědomí se spojuje s krajinou a začíná pracovat na jiné úrovni.

„Obecně lze říci, že nevědomí, zejména správně opečovávané, vede člověka zpravidla správně a je čímśi pro jeho zdárné fungování nepostradatelným a velice cenným, byť poněkud pomalým a archaickým.“ (12), str. 18.

Tím by se dal vysvětlit podvědomý pocit, který nás vede do krajiny, do přírody, chceme se krajinou osvěžit a zregenerovat, je to něco uloženého hluboko v nás. Podvědomí ví, co je pro nás nejlepší.

„Základní obsahy lidské psychiky označuje Jung jako archetypy. Tento výraz z pozdně antické tradice znamená cosi jako „základní, původní otisk“ (arché – počátek, týpos – vtisk) a je používán k označení vrozených obrazů, základních myšlenkových schémat, které nejsou primárně slovní, ale obrazové, eidetické povahy.“ (12), str. 23.

Za archetyp se nedá pokládat jediný, konkrétní obraz. Může se stát, že jeho vyjádření může mít více variant. Kontakt s archetypy v jakékoliv podobě může vyvolat prudké emoce. Jsou v nás ukotveny po celá staletí. Jakoby naše duše byla vystavěna z malých střípků. Máme v sobě již od narození daná schémata a vzorce jednání a pocitování, ty u nás ovlivňují téměř všechny sféry naší činnosti. Archetypy jsou ovšem ovlivněny individuální a rasově-geografické různorodostí. Archetypální obrazy se tak mohou z nevědomí vynořit i celým kolektivům.

Obrázek 13 - Eugen Wiškovský „Měsíční krajina“
(Lámce) 1929

Krajina se může proměnit až ve snové místo,
kde nemáme pojem o realitě. Pracují zde jen
naše představy.

2.4.3 Podoby vztahů člověka a krajiny

2.4.3.1 Využívání

Býváme denně vystavováni mnoha stresovým situacím, se kterými si musíme poradit. Náš organismus musí být neustále ve střehu, aby byl připraven zvládat zátěžové chvíle. V těchto momentech jsme zatíženi jak fyzicky tak psychicky, k zvládnutí těchto situací potřebujeme mít dobrou odolnost. V každodenním shonu většinou nepomyslíme a ani si neuděláme čas na odpočinek. Jsme zahlceni povinnostmi a mnoha úkoly. Aby si člověk udržel svoji fyzickou i psychickou kondici, musí se udržovat fit a cíleně se odpočinku věnovat. Většinou to řešíme nárazovou rekreací. Smysl rekreace je v tom, že svému organismu umožňujeme vrátit se do procesu, na který se v předešlém vývoji adaptoval, z kterého byl ale na několik staletí vytržen.⁵

Obrázek 14 - František Drtikol „Bez názvu“, pigment, 1903-1909.

„Umět volit bod, z něhož světla a stíny se rozloží v klidu, v harmonii, z něhož noty světel a stínů se složí v melodii, jež mi zřetelně zazní a rázem je mi drahá – v tom vidím umění fotografovat krajinu.“ (21)

Pro kvalitní rekreaci je nezbytnou podmínkou zdravé, neponičené prostředí. Tuto podmínku si všichni uvědomujeme. Když nemůžeme v takovém prostředí žít permanentně, víme, že ho potřebujeme alespoň na občasnou revitalizaci. Chceme dýchat čistý vzduch, pít čistou vodu, mít nedevastovanou krajinu kolem a pocítovat svěžest a vitalitu okolí. Většinou si člověk uvědomuje, co mu opravdu pomáhá k zdravému životu a vyvážené psychice, vlastně se tak navrácí ke způsobu života v minulosti.

V průběhu života svou činností měníme naše prostředí, buď z vlastní vůle, nebo z dalších „nezbytných“ důvodů. V důsledcích tyto změny na nás nemusejí mít příznivý dopad.

⁵ Čerpáno z Hadač, E.: *Krajina a lidé*. Praha: Academia, 1982.

Musíme podmínkám života v lidské společnosti přizpůsobit, i když se s nimi naše duše i tělo neztotožňují. Pokud se s těmito nepřírozenými podmínkami dostatečně nevyrovnáme, jsou pro nás také nezdravé. Je potřeba vynaložit mnohem více sil na vyrovnání se s nimi. Zákonitě se disharmonie v našich životech musí projevit. V mnoha případech tak díky nevhodnému prostředí vznikají problémy se špatnou funkcí našich orgánů (srdce, cév, zažívacího traktu). Takto hromaděné potíže mohou vyústit až do chronických onemocnění či celkového kolapsu organismu.

V naší společnosti se takové problémy většinou řeší tak, že jsme posíláni do ozdravných zařízení, kde je prostředí zdravé a režim se blíží lidské přirozenosti. V některých případech dochází až k překvapivě dobrým výsledkům, kde klasická nemocniční medicína nezabrala.

Obrázek 15 - Vilém Heckel „Expedice Kavkaz“ 1962

Člověk může krajinu využívat různě a bezbolestně pro ni.

Naše vnitřní prostředí a okolní prostředí, v kterém žijeme, tvoří jednotný celek. Proto je logické, když nutíme náš organismus přivykat nezdravému prostředí, že se to odrazí uvnitř, na našem tělesném i duševním zdraví.

Organismus a jeho prostředí tvoří jednotný celek, na který se nesmí zapomínat. Když nutíme náš organismus žít v prostředí a nesouladu s jeho biologickými potřebami, vše se odrazí do našeho vnitřního prostředí. Tento spoj s okolím je umožněn díky naší nervové soustavě. Počítky z okolí se našimi nervovými zakončeními dostávají do našeho hlavního centra – mozku, kde se dále zpracovávají. Nedobré, škodlivé vjemy se tak nutně musí přetvořit v negativní následky.

„Výměna látek u dělníka je jiná v továrním prostředí než doma – při úplném pracovním klidu v obou případech. Nerovnoměrné namáhání některých orgánů nebo jejich nerovnoměrnou činností, která je stejně nezdravá, je možno vyvážit vhodnou životosprávou, sportem apod. Nedbáme-li toho, mohou se dříve nebo později objevit poruchy.“ (2), str. 121.

Předpokladem pro to, abychom naše tělo i ducha opět uzdravili, je vytržení z nezdravého prostředí. Ale je to vůbec možné? Je tato struktura, systém, ve kterém žijeme a který je

utvářený několik stovek let, opravdu tak lehké opustit? Nese to s sebou mnoho závažných rozhodnutí a hlubokých zamyšlení. Mnohdy to znamená opustit hodnoty a normy, které jsme celý život vyznávali.

Je opravdu nutné se po delší době sebrat a odjet do lázní či jiného rekreačního centra kvůli celkovému zharmonizování, vyladění, vyrovnaní našeho vnitřního prostředí? Nebylo by lepší tyto postupy začlenit do našeho života jako běžnou součást? Nebylo by vůbec nejlepší naše okolí přetvořit tak, abychom lázně nepotřebovali? Není to příliš troudalá myšlenka?

2.4.3.2 Vliv člověka

Vliv člověka na krajinu kolem je nezměrný, její podobu ovlivňujeme sebemenší aktivní činnostmi. Jak bylo řečeno, za dob, kdy jsme ještě nebyli plně vyvinuti, naše působení bylo takřka nepoznatelné. Byli jsme částí většího celku. Během evoluce jsme se však stávali stále většími individualitami. Toto postupné vyčleňování je příčinou mnoha nenávratných zásahů.

Jako ukázka může postačit citace, kterou uvádí ve své knize Christopher Day: „Během 30 let, tedy během jedné generace, jsme zničili třetinu světových zdrojů.“ (In: World Wide Fund for Nature, The Guardian, 25. Října 1993) Dále ve své publikaci pokračuje slovy: „Na zemi, na moři i ve vzduchu se životní i podpůrné systémy blíží krizi. Snadno se dopracujeme závěru, že lidstvo planetu ničí.“ (10), str. 26.

Tímto způsobem je asi vyřčeno to, o čem se již debatuje několik let. Pomalu, ale jistě překračujeme možnosti, které nám naše příroda nabídla. Na světě již těžko najdeme kousek světa, kde by se člověk neprozradil svou činností. Za výjimku nemůžeme považovat ani Antarktidu nebo Mount Everest.

2.4.3.3 Vliv místa

Jistě jsme všichni někdy na vlastní kůži pocítili vliv místa. Vyvolává v nás nálady a emoce. Můžou být jak pozitivní, tak i negativní. To, jakým způsobem na nás působí lze pochopit jen tak, že se budeme krajině, v které žijeme, snažit porozumět. Čím lépe ji pochopíme, tím lépe nám půjde ji ozdravit a vytvořit tak místo, které nás uzdravuje.

Ač se tomu těžko věří, místa vyzařují podprahové signály, které ovlivňují, jak lidé sami sebe vnímají, jak se chovají a dokonce jak se cítí.

Z tohoto úvodu vyplývá, že by nám správné prostředí mohlo ulevit od stresu, dodat nám tolik potřebnou energii, inspirovat nás a motivovat. Tak se krajina může stát důležitým pomocníkem v nelehkých situacích, kdy hledáme útěchu a úlevu. Optimální by bylo se krajinou obklopit každý den, aby její terapeutický účinek byl co nejsilnější.

Pro život člověka je důležité vytvářet místa, která ho podporují a pozvedávají lidského ducha.

Prostředí ovlivňuje i naše chování a to bez výjimky i děti. O tom, že dětskou kázeň důležitou pro koncentraci a konstruktivní práci, ovlivňuje životní prostředí, není pochyb.

Mezi hlavní příčiny nekázně žáku ve škole uvádí S.Bendl mimo příčin jako větší dávka vrozené agresivity, některé formy onemocnění, poruchy chování, nedostatky ve výživě, nedostatečná výchova či negativní vliv médií také životní prostředí. „Na člověka nemá vliv pouze sociální prostředí, rodina, kamarádi, příbuzní, sousedé, známí, ale i životní prostředí ve smyslu „fyzikálních“ podmínek. Podle některých studií jsou děti agresivnější než dříve v důsledku vysoké hladiny olova, které se dostává do těla ze znečištěného životního prostředí (důsledky nárůstu automobilové dopravy).“ (13), str. 52.

2.4.3.4 Moderní člověk v krajině

Moderní člověk se vtiskává do tváře krajiny právě svým životním stylem, který je základem všech jeho aktivit.

„Životní styl zahrnuje formy dobrovolného chování v daných životních situacích, které jsou založené na individuálním výběru z různých možností.“ (14), str. 25. Rozhodování je ovlivněno rodinou i celkovou tradicí společnosti.

Obrázek 16 - František Drtikol „Bez názvu“ pigment, 1908.

„Motiv krajiny obcházím ze všech stran, vyhmátávám takřka ono místo, z něhož čočka zachytí nejvhodnější výraz krajiny, která mne upoutala.“ (21)

Obrázek 17 - Pavel Baňka „Z cyklu *Kopce a louky*“

Moderní člověk touží po čisté neposkvrněné krajině.

Moderní člověk v dnešní době je nucen podle současného „hodnotového“ žebříčku vydělávat pokud možno co nejvíce peněz. Proto často migruje za výhodnou prací, leckdy se za ní přestěhuje. Většinu času potom tráví v práci, na soukromý život nezbývá tolik času a stává se, že ho prožívá přes média, nejčastěji přes internet. Na internetu tráví více času s virtuálními přáteli, než s těmi skutečnými a má více virtuálních zkušeností, než těch z opravdově prožitého života. Životní styl se dá nazvat sedavým. Díky velké míře mechanizace se člověk zbavil mnoha fyzických úkonů. V průběhu pracovní doby sedí, přemísťuje se automobily či jinými dopravními prostředky a nakonec, když je doma, si raději sedne k televizi a dá si něco dobrého.

Dříve byl pohyb základním předpokladem k přežití. Byl nutným pro obstarávání potravy, obydlí a ochranou před nebezpečím.

Tak se lidé uzavírají do světa mezi čtyřmi stěnami a na ten za zdmi se pozapomíná. Ale čím bude slabší naše pouto ke kousku země, tím slabší budou naše mezilidské vztahy. Potřebujeme propojení s přírodou jako bránou do reality.

Soudobý vývoj je spjat s pokrokem technologií a celkového lidského uvažování. Jako je vývoj rovnocenný pokroku, je také rovnocenný přetváření krajiny. Tyto tři složky na sobě závisí (vývoj=pokrok=přetváření).

„Pokrok“ je ve většině případů spojen s ekonomickým růstem. Vše bývá podřízeno ekonomice. Ze zásahů do krajiny se stává necitelné devastování.

Díváme se na místa jako na prostory k uskutečnění vlastních soukromých tužeb. Je třeba přemýšlet o místech jako samostatném organismu, který musíme zharmonizovat s našimi zájmy formou nenásilné konverze.

Lidská aktivita místa mění, tím pádem mění i jejich ducha. Stavby dozrávají, stárnou, opravují se, přestavují a nakonec se zbourají nebo nahradí. Tohle všechno je součástí života, který se také neustále mění, stejně jako samotná krajina.

Začali jsme stavět ve volné krajině, kterou považujeme spíše za nezastavěnou, než za svébytný díl našeho ekosystému. Zelené louky na okrajích měst pokládáme za zelené pozemky vhodné k našemu finančnímu prospěchu. Ale s rozlehlými loukami se vytrácí důležitá složka ekosystému.

2.4.3.5 Děti a krajina

Pro děti a jejich vývoj je krajina velmi důležitá. Pro pedagogiku je mezi mnoha pozorováními, co dítěti prospívá, v centru pozornosti, vliv prostředí na dítě. Důležité je, zaměřit se na vlivy prostředí ve spojitosti s výchovou a posilovat takové vlivy, které tento proces nejlépe podporují. K posilování kladného působení prostředí

je také třeba umět předcházet či kompenzovat vlivy negativní.

Seznamování dítěte s krajinou je důležité v co nejranějším věku. Naučí se tak rozumět a chápat své okolí a předejde se tak zbytečným předsudkům a odsouzením. „Výuka v krajině umožňuje přímé poznávání interakcí mezi společností a přírodním prostředím v konkrétní lokalitě. Zároveň se každé území stává „laboratoří“, kde se žáci setkávají s konkrétními místy, procesy, jednáním lidí, problémy kde si mohou osvojit určité vědomosti i škály potřebných dovedností, postojů a návyků.“ (3), str. 8.

Takto seznamované děti s prostředím se díky vlastní zkušenosti dozvídají, jak studované děje a procesy fungují, jaké jsou jejich příčiny a důsledky. Může tak vzniknout větší citlivost a náklonnost vůči svému okolí.

Obrázek 18 - Bayer, Herbert „Metamorfóza“ 1936

Krajina se pro děti může stát hrou, jak po výtvarné stránce, tak i po kognitivní stránce. Stačí jim jen ukázat, jak na to...

Jak praví V. Cílek v knize *Krajiny vnitřní a vnější*: Důležité jsou cvičení v přírodě, protože cvičení prohlubují a mění život, mysl a otevírají nové brány vědomí. Při jejich praktikování si osvojujeme nějaké dovednosti, jaké bychom normálně nesvedli. Nutnost je dělat cvičení v přírodě (s přírodou) s dětmi, které se do ní příliš nedostanou. Je potřeba propojit se s přírodou smysly, nestačí v ní pouze být, ale cítit v ní. Přírodu musíme uchopit i tělem nejen zrakem.

3. Didaktická část

Umělecké schopnosti mají pro nás osobní i společenský význam. Jejich význam v budoucnu značně vzroste. Lidé se již nyní učí hospodařit se svým volným časem a chtějí ho co nejvíce využívat k uměleckým vyjádřením, k seberealizaci v některém z různých druhů umění (výtvarné umění, literatura, hudba, herectví atd.)⁶

„Kdybychom věnovali umělecké výchově tolik času a úsilí, kolik věnujeme využívání rozumových schopností (potřebných k úspěšnému zapojení do pracovní činnosti), počet průměrných umělců by se zněkolikanásobnil.“ (15)

Při své didaktické části jsem vycházela z prací akad. soch. Věry Roeslové, kde jsem našla mnoho užitečných poznatků, rad a návodů.

Při vymýšlení vlastních úkolů jsem se snažila brát zřetel na obohacení dětského výtvarného projevu a rozšířit jejich racionální i emocionální vztah ke svému okolnímu světu. Jako spojník všech těchto zákonitostí mi krajina velmi dobře posloužila. Krajinu každý zná z bezprostřední zkušenosti i městské děti. Proto jsem se snažila dětem pomoci tyto vlastní poznatky citlivě vnímat, přemýšlet o nich a dobře si je utřídit.

Celou řadu úkolů jsme zakončili společným dialogem nad pracemi. Dialog je pro lidský vývoj důležitý, podporuje dětské sociální a kognitivní schopnosti. Děti se učí nejen sdělovat, ale i schopnost spoluprožívat, což také přispívá k osobnostnímu vývoji. Každý komentářem svého záměru a smyslu vlastního výtvarného sdělení ostatním přibližoval své osobité smýšlení a naopak ostatní se učili tento názor přijímat a konstruktivně hodnotit.

Krajina patří mezi archetypální témata, provádí nás od pravěku až dodnes, je v naší mysli hluboko usazena a zakořeněna, proto vyvolává v každém jistou odezvu.

⁶ Čerpáno z: Říčan, P.: *Psychologie osobnosti*. Praha: Grana. 2007.

Schéma pro výtvarné náměty:**Motivace**-čím**Výtvarný problém**-uvědomit si, co je pro mě na práci nejdůležitější, co chci zvýraznit, umět pojmenovat, co jako výtvarník dělám**Technika**-podpoření výtvarného problému, vyjádřit výraz**Výtvarná kultura**-návaznost v umění, umělci, kteří daný námět podporují**Rozložení hodin**

Cílovou skupinou byly děti ze Základní umělecké školy Na Popelce a jejich věkový průměr se pohyboval kolem 10 let. Skupina byla tvořena sedmi chlapci a třemi děvčaty.

V plánu jsme měli dvě společná odpoledne a třetí bylo v návaznosti na předešlá témata, ale již sloužilo pouze jako hodnotící a závěrečná hodina. První hodina měla fungovat jako seznamovací, abych sama viděla, jak se dá s dětmi pracovat a naopak, aby si děti zvykly na mne. V druhé jsme vlastní práci rozvinuli na několik dílčích úkolů a třetí hodinou jsme vše zakončili společnou diskuzí.

Úkol 1**Motivace**-co pro Tebe znamená krajina? Jak se cítíš v krajině? Co všechno krajina může vyjadřovat?**Výtvarný problém**-expresivní přepis pocitů a emocí pomocí děleného rukopisu, uvolněných gest**Technika**-malba temperou**Výtvarná kultura**-vývoj pojetí krajinomalby, expresionismus

Pro navázání kontaktu s dětmi jsem začala jednoduchým povídáním s dětmi, zdali jsou raději doma či venku a proč. Hromadně se shodly, že pobývat venku je lepší, proto jsem mohla navázat s otázkou proč myslí, že tomu tak je. Tím jsme přešli k podstatě našeho bádání a objevila jsem pro ně pojem genius loci alias duch místa.

Následně jsme si promítali rozdílné barevné fotografie z různých míst, kde byly poznat rozdíly jak v zacházení člověka s danou krajinou, tak v jeho působení na jejich pozorovatele. Děti samy měly pojmenovat, co z každé fotografie vycit'ují, jaké emoce, barvy, vůně či vzpomínky. Po promítnutí všech fotografií jsme si uvědomili, že každá krajina je jiná a může tak mít jiného ducha, kterého jinak vnímáme.

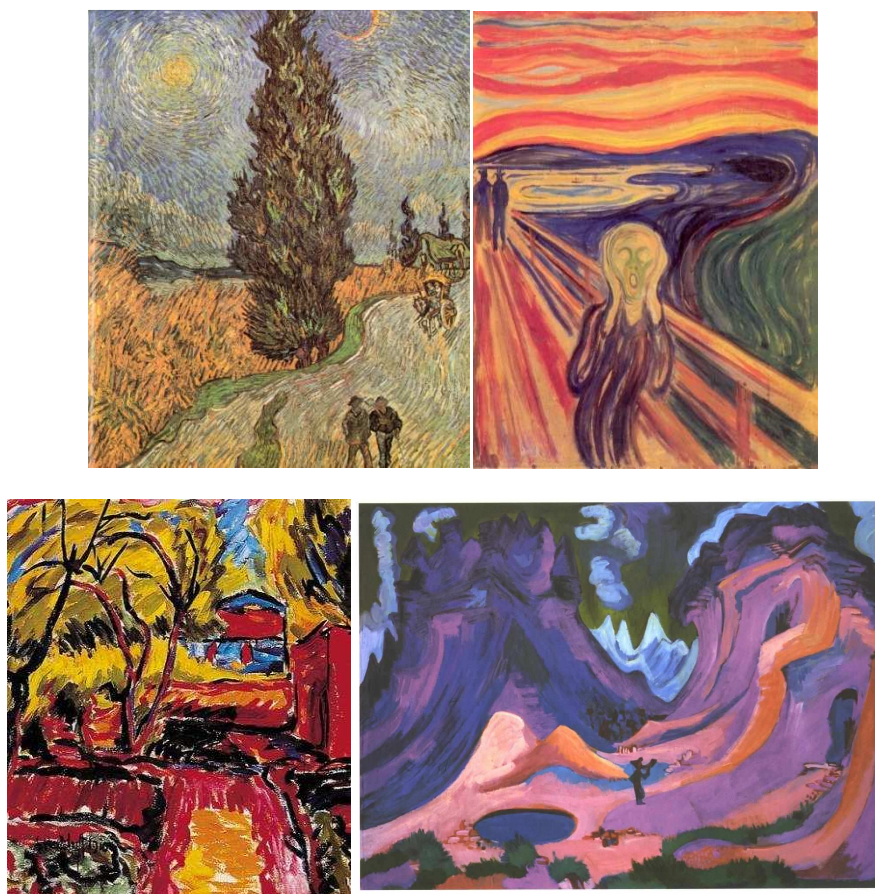
Následovala část, kde jsme si krajiny ukázali z hlediska výtvarného pojetí. Vybrala jsem ukázky krajinomaleb z různorodých období, abychom si uvědomili, že krajinu lze vidět různými způsoby, že každý pojímá krajinu po svém způsobu a vtiskává jí jinou podobu.

Na vybraných příkladech jsme si nastínili techniku a zkusili si opět říci, jaké emoce a pocity v nás vyvolávají.

Obrázek 19 - Ukázky pojetí krajin různých autorů

V další části, kdy děti viděly různorodé techniky a přístupy jsem jim ukázala díla V. van Gogha a E. Muncha jako osobnosti, ze kterých vychází expresionismus. Poté jsem pokračovala v ukázkách samotných expresionistů. Vysvětlili jsme si techniku děleného rukopisu a používání barev jako výpovědního prostředku.

Obrázek 20 - *Ukázky pojetí krajin v expresionismu*

Poté se ve vlastní práci měly děti zaměřit na krajinu buď blízkou či fantazijní, kde se snažily vystihnout jejího ducha, náladu či pocity, které krajina nese. Záměrem celého úkolu bylo naučit děti, nedržet se viděné skutečnosti, odpoutání se a naučit se vyjadřovat jen pomocí tahů a barev. K tomu měla posloužit expresionistická technika děleného rukopisu a impulzivních tahů štětce.

V průběhu hodiny si každý našel vlastní cestu zobrazení. Postupem času děti propadly kouzlu neomezeného řádění se štětcem na papíře a postupně se u většiny jejich rukopis opravdu uvolňoval. Některé děti se však od konkrétně zobrazených předmětů nemohly odpoutat. Pracovalo se s formátem A2, aby se děti mohly libovolně rozmáchnout na celou plochu a jako výtvarnou techniku jsme zvolili malbu temperou, se kterou již byly zvyklé zacházet.

Obrázek 21 - *Ukázky práce s dětmi*

Úkol 2

Motivace-V jaké krajině bych nechtěl být? Jak se v ní cítím? V jaké krajině se cítím nejlépe?

Výtvarný problém-Snaha vyjádřit pocity a emoce pomocí barev.

Technika-malba temperou

Výtvarná kultura-expresionismus, fotografie

V druhém úkolu, navazujícím na předešlý, jsme pokračovali s již objevenými poznatky. Většina dětí již objevila svůj vlastní originální rukopis, takže se mohla předešlá práce rozvíjet. Práce s krajinou se zaměřila na rychlý přepis vlastních pocitů a emocí. Celá hodina se skládala z krátkých etud.

Formát pro nadcházející úkoly jsem zvolila záměrně menší a pokračovala jsem s dětmi v malbě temperou. Pro představu a lepší motivaci dětí jsem jim ukázala fotografie z cestopisných časopisů a knížek, kde byly jak krajiny průmyslové, devastované, tak krásné, přírodní a plné života.

První z řady úkolů bylo vystihnout pocity z krajiny, ve které by nechtěly být, která je děsí. Jelikož už uměly ovládat svoji techniku, práce pokračovala překvapivě rychle. Další krajina byla opakem předešlé, byla to krajina, ve které se cítím nejlépe, dobře, v pohodě. Opět se zaměřily na expresivní výraz obrazu. Třetím úkolem byla proměna obou předešlých krajin, jejich proměna a prolínání.

3.1 Reflexe

Jako nezkušený pedagog jsme se seznámila s mentalitou dětí, která mi do té doby byla poněkud vzdálena. Ve své přípravě jsem počítala s klidnou přemýšlející třídou rozumných dětí, ale to byl velký omyl. Děti se rády předvádějí, zvláště temperamentní chlapci před novou paní učitelkou. Proto jsem ze začátku měla problém udržet jejich koncentraci a směřovat debatu tam, kam jsem zamýšlela. Po nějaké době se uklidnily a začaly pěkně spolupracovat. Občas jsme si je musela rázněji utišit, aby nevznikl moc velký hluk, myslím si, že promítání na počítači děti bavilo, protože viděly, že technika se dá využít i v jejich výtvarné výchově.

Jak si dále na výtvorech dětí můžeme všimnout, objeví se tu dva podobné obrázky. Jsou vytvořeny sestrami, dvojčaty, které začaly pracovat naprosto stejným způsobem. Ale postupem času se začaly odlišovat. Každá si našla vlastní jazyk, jak danou krajinu (popisovaly tutěž) zobrazit. To pro mne bylo důkazem, že uvolněním rukopisu a vůbec i oproštění od konkrétních tvarů dětem dodá více odvahy v jejich projevu.

V další hodině mě děti velmi překvapily, jak svým posunem ve výtvarném projevu tak ve značném zrychlení práce.

Také se projevila individualita některých dětí. Jeden chlapec byl extrémně rychlý a vytvořil 6 výkresů a to nebyl na úvodní hodině. Bylo vidět, že technika expresionistů mu krásně sedla. Ale našli se i takoví chlapci a děvčata, kteří se nemohli odpoutat od skutečnosti, proto jsme zvolili kompromis a nechali je pokračovat ve svých vizích.

Po absolvování obou hodin jsem došla k závěru, že by před samotným začátkem úkolů bylo výhodnější udělat menší přípravné etudy jak pracovat s děleným rukopisem s barvou a deformací skutečnosti.

Poslední společnou hodinu jsme zakončili dialogem nad pracemi dětí. Porovnávali jsme jednotlivé krajiny, hledali společné a rozdílné prvky, zkoumali, na jakých principech na nás obrázky působí. Následně jsme dospěli k závěru, že jedinou věcí, kterou mají všechny obrazy společnou je, že se zde neobjevuje zvíře, ani člověk a jeho výtvary. Proto jsem zaimprovizovala a dala dětem poslední menší úkol, ve kterém měly temperami na čtvrtku namalovat něco, co by krajinu zásadně proměnilo. Předmět jsme následně vystříhli a zkoumali vztahy, které na obraze nově vznikaly.

Obrázek 22 - Ukázky dětských prací

4. Praktická část

V praktické části jsem se zaměřila na postihnutí genia loci ve fotografiích krajin.

Zprvu jsem vycházela z různorodých krajin, které jsem navštívila a které mě nějakým způsobem oslovily. Po dalším přemýšlení nad prací jsem se rozhodla zúžit výběr krajin na ty, které se mne bezprostředně týkají. Tím mám na mysli krajiny bývalého a současného domova, krajiny, kde trávím volný čas, kde se cítím nejsvobodněji, kde provozuji své nejmilejší koníčky atd.

Mezi fotografiemi se objeví ty z místa, kde jsem dříve bydlela. Jsou ve většině foceny černobíle. Pro mne mají význam pohledu do minulosti, vyzdvižení destrukce, zapomenutí, a jisté nostalgie. Daly by se shrnout jako destrukce velkoměsta a konec dětství zároveň. V troskách bývalých domů a továren se objevují vzpomínky v podobě starých bot a oblečení, které někomu patřilo a střípků skla.

Jako kontrast by se daly považovat snímky z hor a skal, kde jsem našla své útočiště a další rozměry života. Jsou to fotografie krajin, kde se podle mého názoru a cítění duch krajiny zachoval zcela zdravý a je v plné síle místem protkán.

Mezi svou fotografickou dokumentací jsem zařadila krajinný detail. Myslím si, že do postihnutí genia loci dané krajiny nepatří pouze panoramatické fotografie, ale může se vyjádřit i maličkostí, drobným detailem, který do krajiny také patří.

Při tvorbě vlastní bakalářské práce se společně s prací vyvíjel i můj myšlenkový postoj k danému tématu a jeho ztvárnění. Od jednotlivých fotografií konkrétních míst, které se mi jistým způsobem otiskly do mysli a duše, jsem došla k jejich mísení. Jako rodilý Pražák od dětství vědomě tíhnu k čisté přírodě. Proto jsem zkombinovala krajinu pražskou, industriální s krajinou, kde je podle mého patrný zdravý neporušený duch krajiny. Mou snahou bylo zachytit kontrasty a různorodost krajin: krajinu ovlivněnou průmyslovou výrobou, devastovanou krajinu a krajinu přírodní.

Praktická část měla jasně daný cíl, vytvořit soubor autorských fotografií s možností kombinace dalších technik. K tomuto cíli jsem směřovala všechny své kroky již od počátku. Během práce jsem ale pochopila a poznala další souvislosti, které mě vedly k následným postupům. Krajiny jsem pouze nezachytila, ale také jsem je mezi sebou konfrontovala metodou montáže.

Obrázek 23 - *Ukázky pojetí krajiny (vlastní tvorba)*

Obrázek 24 - *Ukázky pojetí krajiny (fotomontáž)*

5. Závěr

Krajina je rozsáhlé téma, které lze popisovat z mnoha různých hledisek. Z hlediska geologického, ekologického, biologického, architektonického, urbanistického, sociologického, psychologického, výtvarného, ale i pedagogického. Proto jsem si vybrala užší výběr, který mému smýšlení byl nejbližší a vyjadřoval myšlenky a poznatky, které jsou pro mne jako pedagoga nejdůležitější. Pro mě je krajina jedním z nejdůležitějších aspektů pro zdravý a harmonický život. Po zpracování své závěrečné bakalářské práce jsem svůj názor nezměnila, ba naopak mne to v mém přesvědčení utvrdilo.

V krajině se dají rozvádět snad všechny lidské otázky a problémy, jak v hmotném zacházení s ní tak v metaforách a přenesených významech.

V práci jsem se snažila přiblížit problematiku současného přístupu ke krajině jako takové. Snažila jsem se postihnout příčiny, které nás do krajiny znovu a znovu přivádějí. Didaktická část se zaměřila na postihnutí *genia loci* a práci s vnitřními pocity. Snažila jsem se dětem přiblížit chápání okolního světa a jeho vliv na naše životní pocity.

V budoucnu bych chtěla na započatou práci navázat a tématu se věnovat detailněji.

Citovaná literatura

1. **Monastersky**. Earthmovers,. [Ch. Day] *Duch a místo*. Příbram :2004.
2. **Hadač, E.** *Krajina a lidé*. Praha : Academia, 1982.
3. **Řezníčková, D.** *Výuka v krajině*. Praha : PedF UK, 2008.
4. Krajinný ráz a výstavba. *Agentura ochrany přírody a krajiny ČR*. [Online] [Citace: 16. 2 2010.] <http://www.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=87>.
5. **Cílek, V.** *Krajiny vnitřní a vnější*.
6. **Kol.autorů.** *Dubový program*. Praha : Academia, 1991.
7. **Marek, F.** Vliv městské zeleně na chování lidí. *Masarykova společnost*. [Online] [Citace: 27. 12 2009.] http://www.masarykovaspolecnost.info/masarykovaspolecnost/akt_07.htm.
8. **Cílek, V., Mudra, P., Vojen, L. a kol.** *Vstoupit do krajiny*. Praha : Středočeský kraj, 2004.
9. **Hogenová, A.** *K fenoménu pohybu a myšlení*. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2006.
10. **Day, Ch.** *Ducha místo*. Příbram : ERA, 2004.
11. **Goleman, D.** *Práce s emoční inteligencí*. Praha : Columbus, 2000.
12. **Komárek, S.** *Příroda a kultura*. Praha : Academia, 2008.
13. **Bendl, S.** *Jak předcházet nekázní aneb kázeňské prostředky*. Praha : ISV, 2004.
14. **Machová, J., Kubátová, D. a kol.** *Výchova ke zdraví*. Praha : Garant, 2009.
15. **Říčan, P.** *Psychologie osobnosti*. Praha : Grana, 2007.
16. **Neubauer, Y.** *O přírodě a přirozenosti věcí*. Praha : Malvern a B. Just, 1998.
17. **Mrázková, D.** *Příběh fotografie*. Praha : Máj, 1985.
18. **Blecha, I.** *Fenomenologie a kultura slepé skvrny*. 2002 : TRITON, Praha.
19. **Cílek, V.** *Dýchat s ptáky*. Praha : Dokořán, 2008.
20. **Mrázková, D.** *Příběh fotografie*. Praha : Máj, 1985.
21. **Klaricová, K.** *František Drtíko*. Praha : Panorama, 1989.
22. **Martineček, M., Pauer, M.** *Ako sa krúti svet*. Bratislava: : Slovart, 1995.

Použitá literatura

Literatura

1. MRÁZKOVÁ, D.: *Příběh fotografie*. Praha: Máj, 1985.
2. NEUBAUER, Y.: *O přírodě a přirozenosti věcí*. Praha: Malvern & B. Just 1998.
3. BLECHA, I.: *Fenomenologie a kultura slepé skvrny*. Praha: TRITON, 2002.
4. CÍLEK, V.: *Dýchat s ptáky*. Praha: Dokořán, 2008.
5. DUBSKÝ, I.: *Filozof Jan Patočka*. Praha: OIKOYMENH, 1997.
6. ZYKMUND, V.: *Stručné dějiny moderního malířství*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha: 1971.
7. KRAUSOVÁ, A.-C.: *Dějiny malířství od renesance k dnešku*. Praha: Slovrat, 1996.
8. HADAČ, E.: *Krajina a lidé*. Praha: Academia, 1982.
9. CÍLEK, V.: *Krajina z druhé strany*. Praha: Občanské sdružení Malovaný kraj Břeclav, 2009.
10. DAY, Ch.: *Ducha místo*. Příbram: ERA. 2004.
11. CÍLEK, V., MUDRA, P., VOJEN, L. a kol.: *Vstoupit do krajiny*. Praha: Středočeský kraj, 2004.
12. MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D. a kol.: *Výchova ke zdraví*. Praha: Granada, 2009.
13. ŘEZNIČKOVÁ, D.: *Výuka v krajině*. Praha: PedF UK, 2008.
14. Kol. autorů.: *Dubový program*. Praha: Academia, 1991.
15. HOGENOVÁ, A.: *K fenoménu pohybu a myšlení*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006.
16. CÍLEK, V.: *Makom kniha míst*. Praha: Dokořán, 2004.
17. KOMÁREK, S.: *Příroda a kultura*. Praha: Academia, 2008.
18. BENDL, S.: *Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky*. Praha: ISV. 2004.
19. ŘÍČAN, P.: *Psychologie osobnosti*. Praha: Grana. 2007.
20. SCHULZE, R., RICHARD, D. ROBERTS (eds.): *Emoční inteligence*. Praha: Portál. 2007.
21. MARTINEČEK, M., PAUER, M.: *Jako sa krúti svet*. Bratislava: Slovart. 1995.
22. KLARICOVÁ, K.: *František Drtikol*. Praha: Panorama. 1989.
23. CÍLEK, V.: *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán. 2002.
24. ROESELLOVÁ, V.: *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1995.
25. ROESELLOVÁ, V.: *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1996.
26. ROESELLOVÁ, V.: *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997.
27. ROESELLOVÁ, V.: *Proudy ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1999.

Elektronické zdroje

1. KORCOVÁ, K. Prostředí a učitel. [Online] [Citace: 11. 12. 2009.] Dostupné z
<www.fce.vutbr.cz/SPV/huv/06_prostredi_a_ucitel.doc.>
2. *Corbis*. [Online] [Citace: 17. 3. 2010.] Dostupné z
<<http://www.corbisimages.com/Search/SearchResults.aspx>.>
3. MAREK, F. Vliv městské zeleně na chování lidí. *Masarykova společnost*. [Online] [Citace:
27. 12. 2009.] Dostupné z
<http://www.masarykovaspolecnost.info/masarykovaspolecnost/akt_07.htm.>
4. VIZUS, Krajinný ráz a výstavba. *Agentura ochrany přírody a krajiny ČR*. [Online]
[Citace: 16. 2. 2010.] Dostupné z
<<http://www.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=87>.>

Seznam obrázků a tabulek

Tabulka 1 - Příklady definic krajiny.....	11
Obrázek 1 - <i>Edward Weston „Bílé duny, Oceano. Kalifornie“ 1936.</i>	8
Obrázek 2 - <i>A. Adams-v blízkosti Aspen</i>	11
Obrázek 3 - <i>Ansel Adams „Monolit, Yosemiteké údolí. 1927.</i>	12
Obrázek 4 - <i>A. Stieglitz „Dílo lidských rukou“</i>	13
Obrázek 5 - <i>Jiří Horák „Poslední květ“ 1973</i>	14
Obrázek 6 - <i>A.L. Cobur „Katedrála svatého Pavla od cirkusu Lutgate“ kolem 1905.</i>	16
Obrázek 7 - <i>Vilhelm Michaljevskij „Rekonstrukce III“ 1975-1977.</i>	17
Obrázek 8 - <i>Markéta Luskačová „Z cyklu Šumiac“ 1970.</i>	19
Obrázek 9 - <i>Martin Martiniček „Jar v líptovských horách“</i>	21
Obrázek 10 - <i>Dorothea Langeová „Opuštěná farma na vyprahlé půdě, Texas“ 1938.</i>	23
Obrázek 11 - <i>Timothy Sullivan „Pachut' smrti“ 1863</i>	25
Obrázek 12 - <i>František Drtikol „Bez názvu“, pigment, 1911.</i>	26
Obrázek 13 - <i>Eugen Wiškorský „Měsíční krajina“ (Límce) 1929</i>	27
Obrázek 14 - <i>František Drtikol „Bez názvu“, pigment, 1903-1909.</i>	28
Obrázek 15 - <i>Vilém Heckel „Expedice Kavkaz“ 1962</i>	29
Obrázek 16 - <i>František Drtikol „Bez názvu“ pigment, 1908.</i>	31
Obrázek 17 - <i>Pavel Baňka „Z cyklu Kopce a louky“</i>	32
Obrázek 18 - <i>Bayer, Herbert „Metamorfóza“ 1936.</i>	33
Obrázek 19 - <i>Ukázky pojetí krajin různých autorů</i>	37
Obrázek 20 - <i>Ukázky pojetí krajin v expresionismu</i>	38
Obrázek 21 - <i>Ukázky práce s dětmi</i>	39
Obrázek 22 - <i>Ukázky dětských prací</i>	41
Obrázek 23 - <i>Ukázky pojetí krajiny (vlastní tvorba)</i>	43
Obrázek 24 - <i>Ukázky pojetí krajiny (fotomontáž)</i>	43